

Aproximació al republicanisme del Pla d'Urgell

Jordi Soldevila

Universitat Pompeu Fabra

1. INTRODUCCIÓ

El present article és una primera aproximació al moviment republicà durant la Restauració al Pla d'Urgell (1875-1923), un moviment que establiria les bases per la consolidació de la Segona República el 1931. L'espai de què disposem ens permet reflectir l'estructura organitzativa al llarg del període i des dels diferents partits, els espais de participació i l'alternativa republicana al sistema polític, econòmic, social i cultural del liberalisme monàrquic i del catolicisme integrista i carlí. Tot plegat deixa marge per exposar la continuïtat d'un moviment en una comarca que estava en transformació a causa del Canal d'Urgell i el ferrocarril. No hem entrat a valorar qui eren i què feien els republicans d'aquesta comarca, això ho deixem per a més endavant.

La documentació utilitzada per a elaborar aquesta comunicació és principalment la premsa republicana del període. Cal sumar-hi la important tesi doctoral de Conxita Mir sobre el comportament electoral a la província de Lleida que engloba el període de 1890 a 1936.

El buidatge de la premsa republicana ponentina ha estat exhaustiu, tant la provincial com la comarcal. També s'han resseguit algunes edicions nacionals, per bé que no totes. Malauradament, la premsa comarcal o provincial tenen algunes llacunes importants que fan difícil establir certes continuïtats. Algunes d'aquestes llacunes s'han omplert amb una poc explícita premsa nacional.

Tanmateix, la font principal és molt rica i diversa, cosa que ens permet desgranar des de la geografia republicana, l'activitat i l'organització, passant pels noms dels seus principals dirigents locals.

Finalment es fa necessari puntualitzar que la comarca del Pla d'Urgell és una comarca nova. Durant la Restauració estava dividida en diferents districtes electorals (Cervera, Borges, Lleida i Balaguer). Això la situa a la perifèria dels quatre districtes, sense un centre neuràlgic centrípet que pogués impulsar premsa pròpia i una dinàmica comarcal. Les informacions referents a la comarca s'han hagut d'espigolar de la premsa comarcal d'altres districtes amb un centre clar i, alhora, allunyat com a premsa comarcal del Pla d'Urgell.

2. CONTEXT SOCIOECONÒMIC I POLÍTIC

El Pla d'Urgell era un territori que havia vist augmentar la seua població entre els segles XVIII i XIX gràcies a l'impuls comercial de la seua agricultura. Aquesta tendència es veuria reforçada i consolidada amb la construcció del Canal d'Urgell (1862) i l'arribada de la via fèrria (1861) que la travessa d'est a oest. La major part de comarques agrícoles van perdre població a partir de finals del segle XIX, especialment, amb la crisi finisecular i la fil·loxera; és el cas de la Segarra, com a paradigma més pròxim.¹ En canvi, el Pla d'Urgell la va mantenir i augmentar amb l'ajut d'aquestes dues infraestructures, encara que resta pendent un estudi acurat que faci el balanç demogràfic migratori durant aquesta època. Tanmateix, la transformació d'una agricultura extensiva a una agricultura intensiva de regadiu no va ser

1. Podeu veure: Josep M. RAMON MUÑOZ, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània: els canals d'Urgell (1860-1960)* (Barcelona, [tesi doctoral inèdita dipositada a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives] Universitat Pompeu Fabra, 2004).

fàcil i la conflictivitat social va aflorar en pocs anys. Les campanyes contra la companyia del Canal durant la dècada dels vuitanta del XIX, i la primera dècada del XX contra el Sindicat van marcar la dinàmica social d'aquestes terres, ja allunyades de la Tercera Guerra Carlina² i properes al liberalisme que s'anava imposant.

El Sexenni Democràtic va aconseguir sumar i consolidar suports en aquestes àrees rurals. El liberalisme partia de la voluntat de modernitzar i reformar a fons l'administració, les obres públiques i la instrucció per acarar un futur amb garanties d'afrontar els reptes del capitalisme acabat d'estrenar.

La propietat de la terra es va començar a repartir entre els propietaris locals que, a través dels contractes d'arrendament, van donar lloc a un tipus de propietari local, petit i dedicat a la intensificació de la terra i a la venda de nous productes al mercat barceloní (alfals, remolatxa) que, conjuntament amb els tradicionals (cereal, oliva i vinya), permetia viure amb menys terra. Aquesta transformació social va donar lloc a un grup de pagesos abocats a un liberalisme reformista que acabarien constituint les bases principals del republicanisme comarcal durant la Restauració.

La Restauració borbònica es produeix d'una forma brusca amb el cop d'estat de Pavía que dona pas al projecte de Cánovas del Castillo i tanca el Sexenni Democràtic (1868-1874). El nou sistema restaurador es basava en el liberalisme econòmic i en la democràcia liberal parlamentària, primer censatària i, a partir de 1890, per sufragi universal. El sistema polític es basava en la política del torn de govern entre les dues forces impulsores de la Restauració (els partits liberal i conservador), un sistema que se sostenia a través d'un arrelat caciquisme local en contacte directe amb el governador civil.

L'espai polític marginal se'l repartien els carlins per la dreta i els republicans per l'esquerra i, a partir de principis de segle, s'hi va afegir el catalanisme de la Lliga, encara que a les comarques de Ponent aquest catalanisme no va ser mai una força gaire estesa. El republicanisme havia quedat dividit després de la Primera República en quatre fraccions i havia quedat al marge de la participació de les grans conteses electorals fins gairebé la dècada dels noranta del XIX, a causa de la divisió i de la repressió que exercia el govern. Al Principat les dues tendències republicanes principals eren les defensades per Emilio Castelar i el Partit Possibilista, ala més dretana, i Francesc Pi i Margall i el Partit Republicà Democràtic Federal, ala més esquerrana.

3. REPUBLICANISME I RESTAURACIÓ AL PLA D'URGELL (1875-1923)

A principis dels anys vuitanta, les comarques lleidatanes, com la resta de terres catalanes, viuen un ressorgiment del republicanisme i hi comencen a aflorar nuclis en diversos pobles. Prova d'aquest ressorgiment és la publicació de premsa republicana a partir d'aquesta època, *El Pacto* (1882) i *El Demócrata* (1888). Des d'aquest punt de partida fins al final del règim de la Restauració (1923), el republicanisme urgellenc, salvant les diverses mutacions polítiques, s'estén per la majoria de pobles regats.

El període posterior al Sexenni Revolucionari fou un moment en què el nou règim restaurador gaudia d'una vitalitat suficient per perpetuar-se. Les forces republicanes que havien sostingut la vinguda de la Primera República estaven molt debilitades. Factors com la repressió preventiva, la retallada de llibertats polítiques respecte al Sexenni, l'exili, la divisió interna, i la mateixa desil·lusió dels republicans expliquen aquesta debilitat.

A pesar del context advers, el republicanisme es va anar obrint forat al llarg dels anys de la Restauració. Al Pla d'Urgell comptabilitzem, segons les dades que ens facilita la premsa de l'època, la presència de nuclis republicans organitzats en tretze municipis diferents. La dada mostra la rellevància i vitalitat del republicanisme en una comarca rural com el Pla d'Urgell. En alguns municipis detectem una presència

2. Vegeu el llibre: Lluís Ferran TOLEDANO GONZÁLEZ, *La Muntanya insurgent: la Tercera Guerra Carlina a Catalunya 1872-1875* (Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2004).

continuada d'estructures més o menys organitzades al llarg de tota la Restauració: Mollerussa, Bellvís, Linyola, Bell-lloc, Golmés, Miralcamp i el Palau d'Anglesola. Els republicans, pràcticament, havien arrelat a mitja comarca.

4. EVOLUCIÓ POLÍTICA DEL REPUBLICANISME: DE FEDERALS I POSSIBILISTES AL NACIONALISME REPUBLICÀ I EL LERROUXISME

Poca cosa sabem del republicanisme durant el Sexenni, cosa que ens dificulta saber des de quines bases polítiques republicanes parteix la Restauració. Tanmateix, federals i possibilistes tenen presència a diferents pobles de la comarca ja als anys vuitanta del XIX, cosa que ens deixa entreveure una presència i arrelament anterior, sobretot si tenim en compte les dificultats que posa el règim restauracionista a opcions tan oposades.

Al Pla d'Urgell, les primeres dades sobre la presència republicana de què disposem fan referència al republicanisme federal. Aquest va començar a organitzar-se a començaments dels vuitanta del XIX. El periòdic federal lleidatà *El Pacto* (1882) ens dóna les primeres dades organitzatives d'aquesta tendència, encara que tenim raons per pensar que són dades incompletes, a causa de la manca d'exemplars conservats d'aquesta capçalera. A pesar d'això *El Pacto* ens indica la presència de grups de federals al Palau d'Anglesola, Linyola, Mollerussa, Miralcamp, Bell-lloc i Torregrossa,³ segons les dades que apareixen en aquest periòdic. Amb les dades que tenim podem afirmar que els nuclis de Linyola, Mollerussa, Bell-lloc i Palau d'Anglesola eren nuclis consolidats i que tenien certa força dins l'àmbit local.

Entre els homes de relleu de la comarca es destaca el federal linyolenc Josep Galceran i Oriola,⁴ gran propietari agrari local, actiu i representant de la comarca de Balaguer als òrgans federals del Principat, regidor en successives eleccions, conspirador i voluntari en l'aixecament contra Isabel II el 1868 i participant de la revolta federal de 1869. També el mollerussenc establert a Lleida, Ferran Segalàs,⁵ director del periòdic federal *El Pacto* i cap del Partit Federal a la comarca de Lleida a finals dels anys vuitanta del segle XIX, era un altre dels homes més rellevants dins d'aquest partit. Segalàs es va implicar en la lluita del Sindicat de Regants contra la Societat Canal d'Urgell entre els anys 1882-1888.⁶

El republicanisme vuitcentista català, i dins d'aquest també el federalisme, anà patint successives crisis al llarg dels anys noranta del XIX que el van anar debilitant. A la plana ponentina, la mort del lleidatà Ferrer i Garcés (1896)⁷ afectà força l'organització del partit que s'intentà reorganitzar rere la figura del trempolí Josep Llari. Aquest conduí el partit dins el primer partit republicà unitari, Unió Republicana (1903).⁸

Per la seua banda, els possibilistes tenien organitzats també alguns nuclis al Pla. Els números de què disposem del periòdic republicà possibilista *El Demócrata* (1888) ens donen a conèixer els nuclis de Li-

3. Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca: republicanisme i lluita social durant la Restauració* (Barcelona, Universitat Pompeu Fabra [inèdit], 2005); cap. 3, p. 36.

4. *El Pacto*, 19-1-1890, p. 1. Vegeu l'esquela que dedicaren a Josep Galceran i Oriola els federals d'aquestes comarques al seu òrgan de premsa.

5. *El Pacto*, 5-8-1888, p. 2.

6. Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*; cap. 4, p. 62.

7. Josep M. PONS I ALTÉS, *El sistema polític a Lleida durant els anys de consolidació del liberalisme censatari (1843-1868)* (Barcelona, Universitat Pompeu Fabra [tesi doctoral], 2001); p. 62: [Consulta: 15 gener 2010]. La tesi ha estat publicada amb el títol de Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868) (Lleida, Pagès, 2002).

http://www.tesisexnarxa.net/TESIS_UPF/AVAILABLE/TDX-0506102-124959//tjpa1de2.pdf

8. Conxita MIR I CURCÓ, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985); p. 90 i 290.

nyola i Bell-lloc.⁹ Novament, les intermitències de la capçalera possibilista ens deixa marge a pensar que hi podia haver altres nuclis. Els possibilistes compartirien espai amb els federals, almenys a Linyola i Bell-lloc, fet que mostra la divisió republicana a la comarca, però també la seua extensió, amplitud del projecte i arrelament social.

El possibilisme ponentí tenia el lleidatà Ramon Castejón, originari de Vilanova de Meià, com a màxima figura. A la seua mort (1887),¹⁰ Josep Sol i Torrens¹¹ es va fer càrrec de la direcció del partit, però la deriva de bona part del partit en el pla estatal cap al Partit Liberal de Sagasta va arrossegar un grup dirigent de possibilistes lleidatans cap a aquest partit, inclòs el mateix Sol i Torrens (1893-94) i va deixar el partit sense direcció efectiva. A partir de llavors, antics possibilistes com Manuel Pereña reconduirien les restes del republicanisme possibilista cap a un seguit de coalicions i aliances amb altres republicans que acabaria a Unió Republicana el 1903.

Abans, però, els possibilistes que no confluïren al Partit Liberal formarien la coalició Fusió Republicana (1898).¹² Sota el lideratge de les principals figures del republicanisme ponentí, a diferents poblacions es creen grups vinculats a Fusió Republicana. Bellví i Bell-lloc¹³ són poblacions on es va crear una junta municipal, però segurament n'hi deuria haver d'altres a la comarca. En poblacions com Linyola, hi havia antics possibilistes encara en actiu dins el camp republicà, com el linyolenc Antoni Pedrós i Sunyer,¹⁴ cosa que ens fa pensar que formaven part de Fusió Republicana com ho havien fet altres antics possibilistes en la mateixa situació. Altres nuclis com el de Golmés, nuclis molt actius en aquesta època, si no en formaven part hi deurien ser força pròxims, sobretot tenint en compte que el federalisme estava en hores baixes al tombant de segle.

La Fusió va sobreviure durant cinc anys, temps suficient per recollir les restes d'un reorganitzat Partit Federal en hores baixes. Prèviament, els federals ja havien donat mostres d'acostament a la Fusió¹⁵ D'aquesta coalició no es destaquen homes de relleu a la comarca, tret d'alguns líders d'àmbit i repercussió local.

Si la Fusió va assentar les bases de la unitat del vell republicanisme vuitcentista, la Unió Republicana, afermada el 1903, va significar la modernització amb una nova generació de republicans que durien el republicanisme fins a la Segona República.¹⁶ La unió dels vells republicans i l'adhesió d'una nova fornada de joves va donar lloc a una eufòria republicana que aconseguiria impulsar nuclis a bona part de les poblacions del Pla d'Urgell. Segurament, molts d'aquests nuclis tenien origen en els antics possibilistes, federals i fusionistes del XIX i que ara constituïen les bases de la nova Unió Republicana.

Entre les referències que ens dóna la premsa republicana sumen onze nuclis locals a la comarca.¹⁷ Set poblacions reunien els nou nuclis de federals, possibilistes i fusionistes que hi havia a la comarca a finals

9. Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*, cap. 3, p. 36.

10. Josep M. PONS I ALTÉS, *El sistema polític a Lleida...*, p. 142.

11. Conxita MIR I CURCÓ, *Lleida (1890-1936)...*, p. 100.

12. Santiago ALBERTÍ, *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1875-1923)* (Barcelona, Albertí Editors, 1972); p. 109-110.

13. *El Ideal*, 20-3-1898 i 6-3-1898, p. 2.

14. *El Ideal*, 10-7-1899, p. 2.

15. *El Ideal*, 20-2-1899, p. 1.

16. Aquesta és la generació dels lleidatans Humbert Torres, Alfred Pereña, Pere Mías; dels balaguerins, Manuel Verni, Pere Lasala o dels certerins, Domènec Puigredon, Ramon Riu.

17. Referències per pobles al periòdic *El Ideal* a les dates següents: Bell-lloc (6-2-1906), Palau d'Anglesola (1-1-1907), Linyola (18-1-1907), Golmés (2-2-1906), Bellví (9-1-1905), El Poal (23-1-1906), Torregrossa (30-10-1905), Mollerussa (20-11-1905), Ivars (9-1-1906), Sidamon (18-12-1905). Referències per pobles al periòdic republicà *República* a les dates següents: Vilanova de Bellpuig (3-1-1904).

del XIX. La Unió Republicana aconseguia impulsar nuclis a quatre pobles més. Segons les referències que tenim el republicanisme vuitcentista té continuïtat als pobles de Bell-lloc, el Palau d'Anglesola, Linyola, Torregrossa, Mollerussa, Golmés i Bellvís. A la major part d'aquests municipis sabem que tenien organitzada una junta municipal d'Unió Republicana. A més, cal afegir-hi pobles dels quals no teníem notícia, fins a la data, de l'existència d'estructures organitzatives republicanes com Vilanova de Bellpuig, el Poal o Ivars d'Urgell. De Sidamon, únicament en coneixem l'existència d'un grup de republicans, però sense saber-ne la filiació, ni si estaven organitzats, encara que per l'època i la unitat orgànica del republicanisme ens fa pensar que formaven part d'Unió Republicana.

Malgrat no tenir notícies explícites de l'existència de juntes municipals, la notícia que als pobles de Torregrossa, Mollerussa i Ivars a les eleccions municipals de 1905 hi hagi regidors republicans ens deixa entreveure que formarien part d'Unió Republicana. L'extensió territorial a la comarca del republicanisme aflora amb força amb la unitat orgànica.

Aquesta unitat es mantindria fins la irrupció de Solidaritat Catalana (1906). A Ponent, els republicans progressivament s'integren a Solidaritat Catalana, encara que ho fan lentament entre 1906 i 1907. Un exemple d'aquesta llarga i progressiva adhesió la trobem entre els republicans cerverins que participen a l'homenatge als diputats a Madrid el maig de 1906 a Barcelona,¹⁸ i els republicans lleidatans que no ho fan fins a les eleccions a Corts d'abril de 1907.¹⁹ Un cas curiós el representen els republicans de Balaguer que, tot i la desunió entre solidaris i antisolidaris, decideixen donar suport al candidat per Solidaritat Felip Rodés.²⁰ Desconeixem quan s'adhereixen a Solidaritat al Pla d'Urgell, però segurament ho feren en funció dels republicans de les diferents capitals de districte per les quals votaven diputat.

El primer acte de Solidaritat que registrem a la comarca és a Mollerussa a principis d'abril de 1907, poc després que la junta provincial d'Unió Republicana acordés adherir-se a Solidaritat. D'aquesta època disposem de poca informació a la premsa, però coneixem l'existència d'almenys cinc nuclis solidaris a la comarca. A banda de Mollerussa, sabem de l'existència de nuclis a Linyola, Ivars d'Urgell, Bellvís i Barbens.

El republicanisme va participar activament en l'organització i impuls de Solidaritat Catalana als districtes electorals de les comarques de Ponent; fins que aquest no es va adherir totalment a la plataforma no va emergir amb força. La Lliga Regionalista havia estat la gran beneficiada a altres zones de Catalunya, però no a les terres de Lleida. Dels quatre candidats de la plana, dos eren republicans nacionalistes; els altres dos, Llorenç M. Aliet, candidat per Cervera, era carlí i Francesc Macià, candidat per les Borges, es trobava en una línia independent propera al catalanisme, però no dins l'òrbita republicana, per bé que s'hi aniria encaminant progressivament. La victòria dels candidats certifica l'adhesió a aquestes comarques a Solidaritat.

Al mateix temps, l'adhesió dels republicans solidaris, l'aliança amb forces adverses com els carlins i l'emergència de la qüestió nacional dins el republicanisme, qüestió que havia quedat en un segon pla després de la decadència dels federals, va suposar una divisió entre republicans solidaris i antisolidaris. Els primers crearien la Unió Federal Nacionalista Republicana (1910) i els segons, el Partit Republicà Radical amb Alejandro Lerroux (1908) al capdavant.

Majoritàriament, el republicanisme ponentí es va alinear amb els solidaris primer i amb els nacionalistes republicans després. Tenim constància de l'existència de tres nuclis de republicans radicals a la comarca:

18. Jordi SOLDEVILA I ROIG, «El republicanisme a Cervera (1875-1923)», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 18 (2008), p. 108-110.

19. Conxita MIR I CURCÓ, *Lleida (1890-1936)...*, p. 133.

20. *Ibidem*, p. 138.

Mollerussa, Bellvís i Barbens.²¹ Tenim dubtes sobre l'existència d'un nucli de republicans radicals a Ivars, on el novembre de 1916 se celebrà un míting amb la plana major del partit (Josep Estadella, Manuel Gómez, Juli Montull i Camil Flor, administrador de l'òrgan de premsa radical *Renovación*). Els dubtes provenen de la participació del representant del Centre Autonomista, Ramon Massó, o de la dels republicans nacionalistes, Josep Roqué, entre altres. Tanmateix, no és descartable que hi tinguessin presència, ni que aquesta fos reduïda. Probablement, en altres poblacions hi pugui haver republicans radicals, però com destaca el periòdic *Lo Pla d'Urgell*²² per al cas de Mollerussa, la presència d'aquests era minoritària i passava desapercebuda la major part dels casos. Tampoc la premsa radical hi ajuda gaire per la poca continuïtat. Josep Solsona Vigatà es convertí en el president del Centre Republicà de Mollerussa, tot i ser radical, en una majoria nacionalista republicana.

Els republicans radicals tenen a Bellvís²³ l'únic nucli de relleu a la comarca; la seua proximitat amb el de Balaguer, un dels més importants de les terres de Ponent, hi deuria ajudar. Els radicals bellvisencs havien aixecat un casino propi i estaven dirigits pels regidors Cunillera i Duch.

D'altra banda, la descomposició de Solidaritat Catalana va significar l'emergència i consolidació del republicanisme nacionalista a la comarca. Malgrat això, tenim poques dades de l'organització de nuclis locals de l'UFNR. Les que hem recollit ens deixen entreveure l'existència d'uns set nuclis organitzats entorn del nacionalisme republicà. Podem parlar amb seguretat de l'existència de republicans nacionalistes a Linyola, Bellvís, Ivars i Barbens, tots quatre pobles pertanyents al districte electoral de Balaguer on es desenvolupà un fenomen que aniria més enllà de l'adhesió ideològica, el *roderisme*.²⁴ Fora d'aquests nuclis comptem amb seguretat un grup de republicans nacionalistes a Mollerussa i al Palau d'Anglesola, en el grup que dóna suport incondicional al diputat Joan Moles. Resta pendent de comprovar la presència de republicans nacionalistes a Vilanova de Bellpuig i Bell-lloc, encara que al primer poble sembla bastant probable. Les llacunes que trobem a la premsa no ens permeten corroborar més fidelment la presència organitzada de nuclis, cosa que ens obliga, en un futur estudi, a realitzar una recerca més acurada en el pla local.

El Pacte Sant Gervasi, signat el febrer de 1914 entre les forces republicanes, va tenir repercussió a Ponent als nuclis on els radicals tenien relleu; al Pla d'Urgell, tenim constància de la seva repercussió a Bellvís.²⁵ Finalment, els darrers anys de la Restauració el sistema polític va entrar en una crisi sense retorn que acabaria amb el cop d'estat de Primo de Rivera (1923). El republicanisme, que havia viscut dividit des de la creació de Solidaritat Catalana i en una feblesa estructural important que el portava a estrenar partit cada pocs anys, va provar una darrera fórmula organitzativa, preàmbul de l'Esquerra Republicana de Catalunya de 1931. L'organització del Partit Republicà Català (1917), successor de la UFNR i, com aquell, amb base només a Catalunya, significà el darrer intent de trobar un aixopluc organitzatiu per al nacionalisme republicà.

El PRC partiria de la iniciativa i impuls de Joventut Republicana de Lleida i patiria diferents crisis, especialment, sobre el plantejament de la qüestió social, emergent després de la Revolució russa de 1917. El nou partit tenia suports en pobles com Mollerussa, Sidamon i el Palau d'Anglesola, on els republicans nacionalistes locals s'adhereixen aviat al manifest que ha d'impulsar el partit. Altres poblacions com Golmés, Bell-lloc i Miralcamp envien representació a les assemblees a Lleida per escollir el candidat a diputat entre els nacionalistes republicans que els ha de representar a les eleccions a Corts

21. Referències per pobles als periòdics següents: *Lo Pla d'Urgell*, 17-1-1914 (Mollerussa), *Renovación*, 2-12-1916 (Barbens i Ivars), *El Ideal*, 21-2-1914 (Bellvís).

22. *Lo Pla d'Urgell*, 17-1-1914.

23. Vegeu *El Ideal* 15-2-1913 i 21-2-1914.

24. Conxita MIR I CURCÓ, *Lleida (1890-1936)...*, p. 138.

25. *El Ideal*, 21-2-1914.

de 1920, en aquest cas Joan Moles.²⁶ Totes les poblacions on detectem la presència de nuclis adherits al PRC o propers pertanyen al districte de Lleida; en canvi, els nuclis del districte de Balaguer queden a l'ombra a causa del canvi de bandera política de Felip Rodés que, a partir de l'any 1918, passa per diferents adscripcions: catalanista (1918), independent regionalista (1919) i nacionalista (1920). Això no significa que no hi hagués republicans nacionalistes a la zona, però deixa clar que el roderisme era un fenomen prou complex i difús ideològicament per poder deixar tocada l'estructura orgànica dels republicans locals.

5. LA SOCIABILITAT POLÍTICA

Malgrat que la comarca del Pla d'Urgell té una extensió reduïda i una base demogràfica poc elevada, reunia diferents estructures organitzatives republicanes que teixien una alternativa cultural, educativa, d'oci, econòmica, social i política al règim restaurador.

Una de les bases organitzatives del republicanisme eren els casinos o centres republicans. Lloc d'encontre, d'esbarjo i política, els centres republicans eren un punt de partida i de sociabilitat política per a una societat encara poc acostumada a la participació política i al debat ideològic. Entre 1875 i 1923 sumem vuit centres republicans a la comarca a diferents pobles:²⁷ Mollerussa, Linyola, Bellví, Bell-lloc, el Palau d'Anglesola, Ivars, Vilanova de Bellpuig i Golmés.

Els primers centres s'obren a Mollerussa (1888), impulsat pels federals locals, i a Linyola (1889), pels possibilistes.²⁸ A partir del tombant de segle, diferents pobles impulsen el seu centre (Golmés, 1898; Bellví, 1906, etc.), encara que caldria fer un seguiment més acurat per saber si tenen continuïtat.

Si els casinos són punt d'encontre per a qualsevol activitat, tant les agrupacions locals com els comitès o les juntes municipals són l'estructura més repetida i fàcilment organitzable. La major part de tendències polítiques que es van succeir als diferents pobles es van organitzar a partir de comitès locals o juntes municipals. Malauradament, la informació que ens dóna la premsa sobre la presència d'estructures organitzatives de caràcter polític no sempre és continuada, cosa que ens deixa amb algunes llacunes com en el cas de la UFNR, el Partit Radical o el PRC. D'aquests tres partits no tenim dades d'organització de juntes; no obstant això, no vol dir que no n'hi hagués.

Les juntes locals o comitès estaven vinculats als partits i dirigien la política d'aquests dins l'àmbit local. Aquestes agrupacions locals decidien si presentaven candidatures a les diferents institucions o no. Aquesta estructura organitzativa és, sobretot, molt inestable al llarg de la Restauració, tenint en compte les dificultats de consolidació dels diferents partits republicans.

Hi ha dos fenòmens polítics que trenquen l'estructura tancada dels diferents partits i que afecten directament alguns pobles del Pla d'Urgell després de Solidaritat Catalana.²⁹ En primer lloc, el roderisme, moviment vinculat al diputat solidari pel districte de Balaguer, Felip Rodés. Afectà els pobles del Pla que escollien diputat per aquell districte (Barbens, Ivars, Linyola o Bellví) i ho féu des de 1907 fins a 1923. El roderisme unia republicans, catalanistes i alguns cacics locals que s'havien desvinculat dels partits dinàstics. El trencament de Rodés amb els republicans (1919)³⁰ va implicar que aquests presentessin la candidatura d'Humbert Torres en contra seua a les eleccions a corts de 1920 pel districte

26. *El Ideal*, 15-4-1917 (Mollerussa, Sidamon, Palau d'Anglesola). Entre els pobles que envien representació per escollir candidat a diputat hi ha les següents referències: *El Ideal*, 2-11-1920 (Miralcamp), *El Ideal*, 2-11-1920 (Bell-lloc), *El Ideal*, 2-11-1920 (Golmés).

27. Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*, cap. 2, p. 24.

28. Per pobles i referències d'hemeroteca: *El Pacto*, 5-8-1888 (Mollerussa), *El Demócrata*, 13-6-1889 (Linyola).

29. Vegeu roderisme a Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*, p. 364. Pel macianisme vegeu *Ibidem*, *Lleida (1890-1936)...*, p. 370.

30. *Ibidem*, p. 242.

de Balaguer. Rodés va fer-ho al districte de les Borges contra Macià certificant l'acostament als republicans nacionalistes. Aquest trencament va implicar la reorganització dels republicans, que ja no arribaria fins a 1931, a causa del declivi del PRC i de la dictadura de Primo de Rivera.

En segon lloc, el macianisme, moviment vinculat al diputat solidari per les Borges, Francesc Macià, que aglutinava diferents tendències que donaren suport a Solidaritat al seu moment, però que van mantenir la relació amb el diputat posteriorment. El macianisme arrelava entre els catalanistes, republicans, carlins i altres individus que havien trencat amb els dinàstics. Al Pla d'Urgell afectava les poblacions de Torregrossa i Castellnou de Seana.

Les agrupacions locals eren l'estructura organitzativa de base de qualsevol partit, venia regit per una estricta democràcia interna, sempre vinculada a algun líder local o comarcal. Aquestes eren les que acostumaven a presentar candidatures a les diferents eleccions, sobretot a les eleccions locals. Els regidors van recollir els suports locals al projecte republicà i ho van fer des dels inicis de la Restauració, a pesar de les dificultats que el nou règim imposava a les opcions dissidents. El retraïment republicà a les eleccions a Corts no té traducció en l'àmbit local. Un exemple n'és el municipi de Linyola, que té regidors republicans des de les eleccions de 1877 fins a 1923, una presència continuada i ininterrompuda que mostra l'arrelament del republicanisme i el seu suport social al municipi.³¹ Segurament, el cas és extrapolable a la resta de municipis amb presència continuada de nuclis de republicans, encara que la fragmentació arxivística i l'extensió de l'article no ens permeten ampliar-ho aquí, però mereixeria un estudi en profunditat.

El projecte republicà va intentar bastir una alternativa íntegra al sistema monàrquic. No sols tenia un interès electoral, sinó que va teixir una xarxa de casinos republicans que oferissin una sociabilitat i cultura pròpies, escoles per educar en uns valors culturals allunyats de la religió i propers a la laïcitat, va donar suport a projectes econòmics més equitatius i que allunyessin les classes populars del caciquisme social, com ara els sindicats agrícoles, va facilitar que s'organitzessin sota la seua protecció societats obreres o es va afegir a entitats nacionalistes.

Al Pla d'Urgell hem trobat la referència de dues escoles impulsades pel republicanisme local. La primera referència que tenim d'una escola la trobem a Bell-lloc el 1888.³² Els federals locals havien impulsat l'Escola Lliure el Progrés, dirigida per Bonaventura Amigó i Pellicer. *El Pacto* anuncia la invitació per presenciar els exàmens al vicepresident del comitè federal local, Josep Papiol. Desconeixem el final d'aquesta escola, però no li augurem una vida gaire llarga.

Dues dècades més tard, el Liceu Escolar lleidatà impulsa sucursals a diferents poblacions. D'aquesta època, n'és el Liceu Escolar instal·lat a Bellví (1920). L'escola estava encapçalada per l'antic alumne i ara professor del Liceu a Bellví, Francesc Balañà. La inauguració va ser el 21 de gener de 1920.³³

El republicanisme participà en l'organització d'alguns sindicats agrícoles a les àrees rurals, entre les quals no n'estava exclosa l'àrea regada. La informació de què disposem està força limitada respecte el sindicalisme agrari urgellenc i la seua relació amb el republicanisme, ja que, probablement, seria necessària una introspecció més acurada al voltant dels socis i la seua relació amb el republicanisme local. Les notícies que hem aportat aquí són de casos segurs d'adhesió al republicanisme o d'influència directa d'aquest.

L'associacionisme agrari és present a la zona abans de la Llei de Sindicats Agrícoles (1906).³⁴ Però, majoritàriament, el sindicalisme agrícola hi va agafar força a partir de l'impuls que li imprimí la Manco-

31. Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*, cap. 6, p. 100.

32. *El Pacto*, 23-12-1888.

33. *Boletín del Liceo Escolar*, núm. 1-3 (1920).

34. J. PLANAS I MARESMA, *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*, Tesi doctoral en línia: www.tdx.cesca.es/TESIS_UAB/AVAILABLE/TDX-0207105-164608. Apèndix 8 (Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003).

munitat de Catalunya.³⁵ La participació en el sindicalisme agrari es fonamenta en la idea d'afeblir el caciquisme i la influència del sindicalisme catòlic, enemics directes del republicanisme.

El sindicalisme de la plana s'organitza al voltant dels mitjans i petits pagesos, encara que la seua funció no passa de ser simplement econòmica. En el cas del Sindicat Agrícola de Linyola (1916), dóna bona fe de la seua tendència política el fet que fos clausurat a l'arribada del franquisme, tal com explica Andreu Mayayo.³⁶ Aquest sindicalisme no és transformador, sinó que suposa una solidaritat corporativa, i sense un projecte excessivament diferenciat del que impulsaven els grans pagesos de l'IACSI.³⁷ Tanmateix, el republicanisme hi participa, si bé, en el cas del Pla d'Urgell, no com a moviment, sinó donant suport a alguns dels seus militants juntament amb altres pagesos.

El Pla d'Urgell no es distingeix per ser una comarca on el sindicalisme obrer tingui excessiva incidència, això no significa que no n'hi hagués. Sota el paraigua dels republicans mollerussencs s'organitza una Societat Obrera Agrícola Industrial.³⁸ El president d'aquesta societat, n'era el regidor republicà local Josep Pons. La societat havia arrendat una finca a Mollerussa on havia plantat vinyes i oliveres. La premsa no ens en dóna més notícies, però es troba en el context emergent de diferents societats obreres a les comarques de Ponent³⁹ i és aixoplugat i impulsat per coneguts republicans locals, encara que posteriorment l'entitat derivi cap a la CNT i l'anarquisme⁴⁰

Finalment, en el context dels anys deu del segle XX s'organitza la primera entitat catalanista a la comarca; això no significa que no hi hagués una presència del catalanisme en diferents pobles. La Societat l'Avenir es va crear a Mollerussa pels volts de 1915 i era un centre catalanista on confluien diferents tendències polítiques. El 1917 va ser nomenat president l'antic membre de Fusió Republicana, Josep Comes i Sorribes.⁴¹ Ens falta un estudi més acurat d'aquesta entitat i dels seus socis i participants, però hi veiem coincidències, especialment, amb el nacionalisme republicà, malgrat calgui corroborar-ho.

6. CONCLUSIONS

En primer lloc, s'ha de fer referència a la breu història de la comarca del Pla d'Urgell, una unitat administrativa que no apareix fins el 1988. A pesar d'això, pensem que la proximitat entre els pobles, la comarca econòmica constituïda per la zona regable pel Canal d'Urgell i el centre neuràlgic i administratiu

35. Les referències a la premsa sobre diferents sindicats agrícoles no vinculats al catolicisme que ens trobem al Pla d'Urgell són: Barbens, Sindicat Agrícola (*El Ideal*, 19-3-1908), Bell-lloc, Societat Foment Agrícola (*Lo Pla d'Urgell*, 10-2-1916), Torregrossa, Foment Agrícola de Torregrossa (*Lo Pla d'Urgell*, 18-2-1915), Mollerussa, Sindicat Agrícola de la Zona Regable de la Comarca de l'Urgell (*Lo Pla d'Urgell*, 22-4-1915), Miralcamp Sindicat Agrícola (*Lo Pla d'Urgell* 18-2-1915).

Les referències de què disposem sobre el sindicalisme agrari catòlic són les següents: Bellví, Sindicat Catòlic Agrícola (*Lo Pla d'Urgell*, 10-2-1916), Vilanova de Bellpuig, Sindicat Catòlic Agrícola (*Lo Pla d'Urgell*, 18-2-1915).

Les referències que tenim de la premsa no es refereixen sempre a la fundació del sindicat, sinó a la seua existència. Però en aquest cas ens basta saber que existien.

36. A. MAYAYO, *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya 1893-1994* (Catarroja – Barcelona, Afers 1995), p. 181-182.

37. J. PLANAS I MARESMÀ, *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya...*, p. 52-53.

38. *El Ideal*, 15-2-1907.

39. Jordi SOLDEVILA I ROIG, «El republicanisme a Cervera (1875-1923)», p. 101.

40. *El Ideal*, 25-8-1920.

41. *El Ideal*, 1-2-1917.

situat a Mollerussa, són característiques que ens permeten abordar el moviment republicà en una zona concreta amb unes característiques socials força similars. Aquestes conclusions prou bé ho constataran.

El present article ens constata la presència continuada del republicanisme al Pla d'Urgell durant tota la Restauració. Els nuclis existents a la comarca no es trobaven mai dispersos, sempre hi detectem alguna forma organitzada i estructurada, cosa que ens demostra certa solidesa del moviment. La desaparició de les diferents tendències i el trencament d'alguns partits no van fer desaparèixer l'existència del moviment que es va refugiar en formes organitzatives a part dels partits.

Territorialment, el moviment republicà té algunes places fortes o consolidades, on sempre ens consta l'existència d'algun nucli. En pobles com Bell-lloc, Linyola, Torregrossa, Mollerussa, Bellví, Palau o Miralcamp els republicans hi són presents durant tot el període. No obstant això, el balanç final de la Restauració allista tretze poblacions on el republicanisme arriba a tenir presència, pràcticament tots els pobles de la comarca; resta, però, per a fer una investigació més acurada. Aquests números expliquen la consolidació de la Segona República en aquests pobles, en tant que tenien una base republicana ferma i estesa.

El republicanisme del Pla d'Urgell, com el de la resta de comarques de Ponent no reuneix cap especificitat ni ideològica ni organitzativa pròpia. Al contrari, els republicans d'aquesta comarca segueixen els paràmetres ideològics i organitzatius de la resta de poblacions de les terres ponentines. Durant les darreres dècades del XIX neden entre el republicanisme possibilista i el federal, en el tombant de segle s'aglutinen a Fusió i Unió Republicana, després del sedàs de Solidaritat Catalana, la major part dels nuclis queden arreglats a l'entorn del republicanisme nacionalista que constituirà les bases d'ERC l'any 1931.

Aquesta vida política tan intensa políticament va tenir projecció més enllà dels espais dedicats a la política. El republicanisme, com a moviment polític, va influir en altres àmbits no polítics, però sí polititzats. Diferents projectes, amb més o menys sort, es van aixecar a diferents poblacions. Agrupacions, juntes i comitès vinculats a diferents forces polítiques van estar organitzats a tots els pobles amb presència, punt de partida de candidats a regidors i suports a altres conteses electorals. En el pla social, cultural i d'oci s'organitzen casinos; en el pla educatiu, dues escoles; en l'econòmic, sindicats agrícoles i sindicats obrers i en el pla més polític, participen d'entitats nacionalistes o del moviment de Solidaritat Catalana. Resta pendent aprofundir en la sociabilitat i veure si apareixen societats corals, teatrals o d'esbarjo vinculades al moviment republicà. Malauradament, trobem a faltar òrgans de premsa propis, especialment, en una capital tan dinàmica com Mollerussa.

Per tant, podem parlar d'una comarca amb un arrelament del republicanisme important i continuat, tot i la seua ruralitat i la debilitat demogràfica. Una vitalitat que es reflecteix en els projectes socials, alguns més reeixits que altres, que havien de bastir l'alternativa republicana que emergirà amb la Segona República.

Finalment, deixem un aspecte pendent per a altres articles com és el dels suports electorals, ben estudiats per Conxita Mir, però que convindria ampliar en el pla municipal. A més, resta també per a un proper article conèixer esbrinar qui són els republicans de la comarca i, d'aquesta manera, aprofundir en el coneixement de la base social del moviment.